

Socijalno preduzetništvo – mogućnosti i perspektive

Koncept smanjenja siromaštva u Srbiji u prethodnom periodu u značajnoj meri bio je zasnovan na pasivnoj podršci siromašnim porodicama i pojedincima. Pitanja socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva postaju sve obaveznija komponenta politike integracije u EU. Koncept socijalnog uključivanja, podstaknut od strane zemalja EU, posmatra pojedinca kao potencijal, a ne trošak društva i veću pažnju poklanja njegovom socijalnom uključivanju.

Slika Srbije – između potreba i mogućnosti

U periodu pre nastanka krize životni standard u Srbiji obeležen je značajnim smanjenjem apsolutnog siromaštva. Tokom krize došlo je do pogoršanja životnog standarda, tako da je broj siromašnih povećan u odnosu na prethodnu godinu prvi put nakon 2000. godine. Po podacima RZS, skoro 60.000 ljudi je samo u 2009. godini palo ispod linije siromaštva, dok se značajan broj građana nalazi neposredno iznad linije siromaštva. Ispod apsolutne linije siromaštva od 8.022 dinara u 2009. godini živelo je 6,9% stanovništva, u odnosu na 2008. godinu kada se ispod linije siromaštva nalazilo 6,1% populacije.

Siromaštvo je manje u gradskim nego u ostalim područjima. Prema regionima posebno je uroženo stanovništvo centralne Srbije (9,3%), slede Vojvodina (4,9%) i Beograd (3,8%). Izrazito su pogođena velika domaćinstva (šest i više članova), najmlađi – deca do 13 godina (9,8%) i deca od 14-18 godina starosti (8,4%), porodice u kojima nosilac domaćinstva nema završenu osnovnu školu (14,8%) ili poseduje samo osnovnu školu (9,2%), neaktivni bez penzionera (29,3%) i nezaposleni (17,5%). Sistemom socijalne zaštite, odnosno pravom na socijalnu pomoć (materijalno obezbeđenje porodice) obuhvaćeno je oko 170.000 stanovnika ili oko 20% siromašnog stanovništva.

Smanjenje zaposlenosti tokom krize dovelo je do značajnijeg „prelivanja“ zaposlenih u korist neaktivnog stanovništva, nego što je dovelo do povećanja nezaposlenosti. Neformalni sektor kao fleksibilniji deo tržišta radne snage prilagodio se kriznom ambijentu brže i u većoj meri nego formalni sektor. Grupe najveće ranjivosti na tržištu rada su Romi, osobe sa invaliditetom, izbeglice i raseljena lica, a u kategoriju posebno osetljivih grupa na tržištu rada ulaze i grupe određene demografskim, socio-ekonomskim i demografskim karakteristikama (žene, mladi, starija lica, niže obrazovani, ruralno stanovništvo, posebno u jugoistočnoj Srbiji i bez zemljišta).

Pored tradicionalnih mera podrške najsiromašnijim slojevima stanovništva, u narednim godinama neophodno je razviti programe i mere kojim će se pružiti dodatna podrška siromašnim građanima i socijalno isključenim kategorijama stanovništva kako bi se omogućio njihov pristup obrazovanju, tržištu rada, mogućnostima za rešavanje stambenog pitanja i finansijama.

Cilj novih politika i mera koje je neophodno utvrditi jeste da se korist od rasta i razvoja moraju raširiti kroz sve delove društva: ovo podrazumeva pomoć ljudima kroz zapošljavanje, modernizaciju tržišta rada, pomoć porodicama kako bi se smanjilo „napuštanje“ dece iz školskog sistema (naročito srednješkolskog), ulaganje u razvoj veština i znanja za odrasle, promociju društveno odgovornog poslovanja i efikasne mere socijalne zaštite.

Cilj je osposobiti i vratiti teško zapošljive kategorije stanovništva na tržište rada. Kroz mere aktivnog uključivanja (koje poseban akcenat stavlja na socijalnu ekonomiju), cena koju treba predvideti za podsticaje za zapošljavanje i obrazovanje siromašnih i isključenih građana mnogo je manja od cene stalnih i neodrživih davanja za socijalnu zaštitu.

Evropski primeri dobre prakse

Nacrt Evropske strategije 2020 postavlja tri PRIORITETA pred zemlje članice EU, ali i zemlje kandidate u narednom periodu:

1. „pametan“ razvoj: razvoj ekonomije zasnovan na znanju i inovacijama;
2. održivi razvoj: promocija efikasnije, zelenije i konkurentnije ekonomije;
3. inkluzivni razvoj: podsticanje otvaranja novih radnih mesta u cilju društvene i teritorijalne kohezije.

Socijalna ekonomija predstavlja 10% evropskog biznisa i 6% ukupno zaposlenih. Na ovaj koncept gleda se kao na jedan od najznačajnijih koji doprinosi zapošljavanju i socijalnoj integraciji ugroženih kategorija stanovništva, pre svega različitim pristupom, inovacijama i raznovrsnim formama koje postoje u EU.

*U svetu se danas evidentira sve veća raznovrsnost pravnih formi po kojima se osnivaju preduzeća sa socijalnim ciljevima te je teško napraviti jedinstvenu definiciju i klasifikaciju preduzeća koja rade u oblasti socijalne ekonomije. Organizacije obuhvaćene ovom zajedničkom koncepcijom razlikuju se po nazivu, pravnoj osnovi po kojoj se osnivaju, unutrašnjoj organizaciji, statusu članova (zaposleni i volonteri), ciljnim grupama i drugim osobinama, ali je zajednička osobina svih socijalnih preduzeća da podrazumevaju **programe radne i socijalne integracije**. Ukoliko govorimo uopšteno, socijalna preduzeća zadovoljavaju socijalne i ekonomske ciljeve svojih članova ili su okrenuta socijalnim programima u zajednici kada pružaju usluge ugroženim grupama kao što su deca, lica sa invaliditetom, stari, bivši ovisnici, bivši zabrobljenici, lica sa mentalnim smetnjama, itd... **Opšte osobine** socijalnih preduzeća su da promovišu javni interes zajednice, imaju ograničenu distribuciju profita, realizuju socijalne programe i podržavaju različite vidove solidarnosti. Uglavnom podrazumevaju visok stepen autonomije i socio-ekonomskih aktivnosti.*

Najveći broj preduzeća sa socijalnim ciljevima u Evropi pravno se registruje na osnovu Zakona o kooperativama, Zakona o udruženjima građana ili Zakona o socijalnim preduzećima. Ova preduzeća se osnivaju na osnovu Zakona o udruženjima u onim zemljama gde je pravno dozvoljena proizvodnja, prodaja roba ili usluga na tržištu u okviru udruženja građana, dok u drugim zemljama, u kojima su ekonomske delatnosti udruženja ograničene, socijalna preduzeća se osnivaju na osnovu Zakona o kooperativama ili Zakona o socijalnim preduzećima. Pored ovih tradicionalnih pravnih rešenja, u mnogim zemljama su usvojena dodatna zakonska rešenja na osnovu kojih se podstiče osnivanje inovativnih, modernih oblika socijalnog preduzetništva.

Najveći doprinos tumačenju i promociji socijalne ekonomije u novije vreme pripisuje se EMES istraživačkoj mreži koja je formirana u okviru zemalja Evropske unije 1996. godine. Prema rezultatima komparativnih istraživanja inovativnih oblika zapošljavanja koji su u toku¹ u Evropi je do sada registrovano preko **40 različitih oblika udruživanja** koji bi se mogli svrstati u aktere socijalne ekonomije, dok su najviše zastupljeni oblici alternativne ekonomije - socijalna preduzeća i socijalne kooperative.

Razvoj socijalnih preduzeća koje se u posebnom nacionalnom kontekstu nazivaju „kooperative” najviše se vezuje sa italijanskim iskustvima i promocijom novih oblika alternativnih ekonomskih programa u okviru socijalne politike u pojedinim regionima ove zemlje. Profesor Carlo Borzaga, poznati ekonomista Univerziteta u Trentu, koji se bavi istraživanjem inovativnih oblika zapošljavanja i socijalne integracije, na konferenciji će govoriti o različitim oblicima socijalne ekonomije koji mogu biti socijalno odgovorni i usmereni na korisnike, a istovremeno usklađeni sa principima slobodnog tržišta i sticanjem profita. Trenutno, najzastupljenija forma u socijalnoj ekonomiji Italije su socijalne kooperative koje služe socijalnim ciljevima svojih članova ili zajednice. Pored procvata novih kooperativa u Italiji, evropski istraživači primećuju slične inicijative i u drugim zemljama, a posebno u Španiji, Belgiji, Švedskoj i Finskoj, kao i u Latinskoj Americi, ali i drugim delovima sveta u kojima pod različitim pravnim formama nastaju organizacije slične onim u Evropi.

Uporedo sa procvatom socijalne ekonomije i različitih alternativnih oblika ekonomskih subjekata raste i naučno interesovanje za ove društvene aktere. Prestižni univerziteti u Americi (Harvard, Columbia, Yale, Stanford) i Evropi sve češće organizuju **edukaciju** u oblasti alternativno orijentisane ekonomije koja služi socijalnim ciljevima. Programi u okviru socijalne ekonomije omogućavaju zapošljavanje teško zapošljivih i socijalnih grupa ili socijalne usluge nedostupne različitim kategorijama stanovništva. Prepoznajući društveni značaj socijalne ekonomije, države Evropske unije su postale značajan činilac razvoja ovih novih oblika solidarnosti. Na primer, *Društvo za evropske kooperative*

¹ EMES («*emergence of social enterprises in Europe*») je istraživačka mreža za proučavanje socijalnih preduzeća, a aktuelni projekti se mogu pregledati na <http://www.emes.net>

(osnovano 2003. godine, a koje podržava Evropska unija), podstiče izgradnju pravne osnove socijalne ekonomije među evropskim državama; *Međunarodno udruženje kooperativa* (koje podržava *Međunarodna organizacija rada*) podstiče nacionalne napore ka unapređenju i afirmaciji ovog modela kao značajnog aktera u okviru Evropske unije.

Sve ovo još više dobija na značaju u vremenu kada pokušavamo da se izborimo sa posledicama svetske krize, jer istraživanja pokazuju da su upravo akteri socijalne ekonomije poput kooperativa bili otporniji u doba krize!

Predlozi za promociju socijalnog preduzetništva

Organizacije koje se mogu smatrati socijalnim preduzećima u Srbiji tek nedavno počinju da privlače pažnju kao potencijal koji može da ublaži posledice tranzicije i pruže mogućnosti zapošljavanja. Najveći broj programa koji imaju ekonomske i socijalne ciljeve, jer organizuju neki oblik proizvodnje ili se bave socijalnim uslugama, nalazimo u aktivnostima udruženja građana, verskih organizacija i novih oblika zadrugarstva. Sadržaj njihovih programa uglavnom se odnosi na pružanje socijalnih servisa i socijalnu integraciju i inkluziju ranjivih grupa. U poslednjih nekoliko godina zadruge su identifikovane kao katalizator socijalnih reformi i u okviru programa sindikalnih organizacija, kao i Nacionalne službe za zapošljavanje, a posebno kada se traže rešenja za smanjivanje siromaštva, marginalizacije i nezaposlenosti. Na primer, zanimljiv je koncept radničke kooperative (jedna od komponenti u okviru projekta „Otpremninom do posla”) Nacionalne službe za zapošljavanje koji je realizovan uz podršku Programa za razvoj Ujedinjenih nacija i Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja.

Nove kooperative u Srbiji osnivaju se najviše u oblasti poljoprivrede, ekoloških inicijativa povezanih sa razvojem lokalne zajednice i preduzetničkih inicijativa u okviru ženskog pokreta. Mreže agro-kooperativa koje udružuju nevladine organizacije, akademske institucije i kooperative organizovale su veliki broj seminara za sticanje veština, a zastupanje i pregovaranje sa državom u vezi izgradnje podsticajnog pravnog okvira je u toku. Kao poseban vid poljoprivrednih kooperativa nastaju različiti oblici nezavisnih organizacija koje kao male kompanije preduzimaju aktivnosti koje bi se mogle svrstati u ekološke kooperative. Ovde se uglavnom radi o programima koji pod zaštitom prirodne sredine podrazumevaju proizvodnju zdrave hrane što postaje vrlo popularno u savremenim uslovima. U ovu klasifikaciju bi se mogle svrstati i kooperative koje se povezuju sa turizmom, lokalnim stvaralaštvom, podsticanjem tradicionalnog stvaralaštva (štrikanje, tkanje) i drugim aktivnostima povezanim sa lokalnom turističkom ponudom. Polazeći od podataka da su žene najveći gubitnici u tranziciji, zadruge su prepoznate i kao model ekonomskog osnaživanja žena, koji posebno promovise i afirmise Asocijacija za žensku inicijativu, u okviru projekta „Žensko zadrugarstvo - izazov i šansa”. I u Srbiji su osnovane socijalne kooperative slične onima koje smo opisali na primeru Italije, a bave se socijalnim uslugama i uglavnom se odnose na osobe sa invaliditetom. Na primer, socijalna kooperativa Vivere Kragujevac bavi se zbrinjavanjem lica sa invaliditetom, njihovim zapošljavanjem, javnim zastupanjem i dnevnim smeštajem, a

Evropski pokret
Srbija

GRUPA 484

unutrašnja organizacija ove i sličnih novih organizacija odgovara opisanom modelu i zadružnom tipu upravljanja.

U skladu sa dokazanom ulogom socijalnih preduzeća koji doprinose socijalnoj integraciji pojedinaca, kao i težnji Srbije da u skladu sa procesom pristupanja Evropskoj uniji izradi prioritete u rešavanju siromaštva i nezaposlenosti kao ključnih pitanja socijalne isključenosti, ciljevi konferencije su:

- ispitati mogućnosti izgradnje povoljnog normativnog okvira kao i podsticajnog okruženja za razvoj različitih formi socijalne ekonomije po ugledu na rešenja u zemljama EU i centralne i istočne Evrope, a prilagođeno specifičnostima ekonomske i socijalne tranzicije u Srbiji;
- predstavljanje koncepta socijalnog preduzetništva i različitih formi i oblika koji postoje u EU, kao i naučenih lekcija iz evropskog iskustva i prakse;
- prepoznavanje potencijala za razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji, analiza trenutnog stanja stvari i postojećih pravnih i organizacionih problema;
- definisanje preporuka za dalji razvoj koncepta socijalnog preduzetništva u Srbiji.